

PRESUDA SUDA

20. rujna 2001.(*)

„Članak 85. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 81. UEZ-a) – Ugovor o isključivoj kupnji piva – Najam točionica – Zabranjeni sporazum – Pravo ugovorne stranke na naknadu štete”

U predmetu C-453/99,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 234. UEZ-a, koji je uputio Court of Appeal (England & Wales) (Civil Division) (Žalbeni sud, Engleska i Wales, Građanski odjel, Ujedinjena Kraljevina) u sporu koji se vodi pred tim sudom između

Courage Ltd

i

Bernarda Crehana,

te između

Bernarda Crehana

i

Courage Ltd i dr.,

o tumačenju članka 85. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 81. UEZ-a) i drugih odredaba prava Zajednice,

SUD,

u sastavu: G. C. Rodriguez Iglesias, predsjednik, C. Gulmann, M. Wathelet (izvjestitelj) i V. Skouris (predsjednici vijeća), D. A. O. Edward, P. Jann, L. Sevón, F. Macken i N. Colneric, J. N. Cunha Rodrigues i C. W. A. Timmermans, suci,

nezavisni odvjetnik: J. Mischo,

tajnik: L. Hewlett, administratorica,

uzimajući u obzir pisana očitovanja koja su podnijeli:

- za Courage Ltd, N. Green, *QC*, po punomoći A. Molyneux, *solicitor*,
- za Bernarda Crehana, D. Vaughan, *QC*, i M. Brealey, *barrister*, po punomoći R. Crofta, *solicitor*,

- za vladu Ujedinjene Kraljevine, J. E. Collins, u svojstvu agenta, i K. Parker, *QC*,
- za francusku vladu, K. Rispal-Bellanger i R. Loosli-Surrans, u svojstvu agenata,
- za talijansku vladu, U. Leanza, u svojstvu agenta,
- za švedsku vladu, L. Nordling i I. Simfors, u svojstvu agenata,
- za Komisiju Europskih zajednica, K. Wiedner, u svojstvu agenta, uz asistenciju N. Khana, *barrister*,

uzimajući u obzir izvještaj za raspravu,

saslušavši usmena očitovanja poduzetnika Courage Ltd, koji zastupaju N. Green i M. Gray, *barrister*, Bernarda Crehana, kojeg zastupaju D. Vaughan i M. Brealey, vlade Ujedinjene Kraljevine, koju zastupaju J. E. Collins i K. Parker, kao i Komisije, koju zastupaju K. Wiedner i N. Khan, na raspravi održanoj 6. veljače 2001.,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 22. ožujka 2001.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Rješenjem od 16. srpnja 1999., koje je Sud zaprimio 30. studenoga 1999., Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) (Žalbeni sud, Engleska i Wales, Građanski odjel) je na temelju članka 234. UEZ-a uputio Sudu četiri prethodna pitanja o tumačenju članka 85. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 81. UEZ-a) i drugih odredaba prava Zajednice.
- 2 Ta su četiri pitanja postavljena u sporu između Courage Ltd (u daljnjem tekstu: Courage) i Bernarda Crehana, ugostitelja, u vezi s isporukama piva koje potonji nije platio.

Glavni postupak i prethodna pitanja

- 3 Courage, pivovara s 19 %-tnim udjelom na tržištu prodaje piva u Ujedinjenoj Kraljevini, i Grand Metropolitan (u daljnjem tekstu: Grand Met), poduzetnik s brojnim vlasničkim udjelima u hotelijerstvu i ugostiteljstvu, 1990. godine sporazumjeli su se o spajanju svojih ugostiteljskih objekata koje su dali u zakup (u daljnjem tekstu: pivnice). S tim su ciljem njihove pivnice prenijete na Inntrepreneur Estates Ltd (u daljnjem tekstu: IEL), poduzetnika u kojem jednake vlasničke udjele imaju Courage i Grand Met. Sporazum sklopljen između poduzetnikâ IEL i Courage predviđao je da svi zakupci IEL-a svoje pivo moraju kupovati isključivo od

poduzetnika Courage. Courage je trebao isporučivati naručene količine piva po cijenama navedenima u cjenicima koji su se primjenjivali na pivnice koje je IEL davao u zakup.

- 4 IEL je za svoje zakupce sastavio tipski ugovor o zakupu. Dok se o razini zakupnine moglo pregovarati s potencijalnim zakupcima, obveza isključive kupnje i ostale ugovorne odredbe nisu mogle biti predmet pregovora.
- 5 B. Crehan je 1991. godine s IEL-om sklopio dva ugovora o 20-godišnjem zakupu uz obvezu kupnje od poduzetnika Courage. Zakupnina, koja se revidirala jednom u pet godina, i to samo na više, kako bi se uskladila s najvišom zakupninom prethodnog razdoblja ili, ovisno o tome koji je iznos viši, s najboljom tržišnom zakupninom koja se može ishoditi za ostatak razdoblja u skladu s ostalim uvjetima ugovora o zakupu. Zakupac je trebao kupovati minimalnu količinu određenih vrsta piva, a IEL je pristao osigurati da navedene vrste piva Courage isporučuje zakupcu po cijenama navedenima u svojem cjeniku.
- 6 Courage, tužitelj u glavnom postupku, 1993. godine podnio je tužbu protiv B. Crehana za naknadu štete u iznosu od 15 266 funti za neplaćene isporuke piva. B. Crehan je pobijao osnovanost tužbe, tvrdeći da je obveza kupnje protivna članku 85. Ugovora. On je također podnio protutužbu za naknadu štete.
- 7 B. Crehan je tvrdio da je Courage prodavao svoja piva neovisnim zakupcima pivnica po znatno nižim cijenama od onih u cjeniku koji se primjenjivao na IEL-ove zakupce s obvezom kupnje. Tvrdio je da ta razlika u cijeni smanjuje profitabilnost zakupaca s obvezom kupnje te ih time prisiljava na zatvaranje djelatnosti.
- 8 Tipski ugovor o zakupu koji su koristili Courage, Grand Met i njihove podružnice prijavljen je Komisiji 1992. godine. Komisija je 1993. izdala obavijest prema članku 19. stavku 3. Uredbe Vijeća br. 17 od 6. veljače 1962., prve uredbe o provedbi članaka 85. i 86. Ugovora (SL 1962, 13, str. 204.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 8., svezak 3., str. 3.), navodeći namjeru dodjele izuzeća na temelju članka 85. stavka 3. Ugovora.
- 9 Prijava je povučena u listopadu 1997. nakon što je IEL uveo novi tipski ugovor koji je također prijavljen Komisiji. Međutim, budući da se podnesena tužba odnosi na obvezu kupnje prema starom ugovoru o zakupu, novi ugovor o zakupu nije predmet glavnog postupka.
- 10 Razmatranja koja su Court of Appeal (Žalbeni sud) navela da Sudu uputi prethodna pitanja navedena su u nastavku.
- 11 Prema mišljenju suda koji je uputio pitanja, englesko pravo ne dopušta stranci nezakonitog ugovora da potražuje naknadu štete od druge stranke. Dakle, čak i da je, obrana B. Crehana, prema kojoj je ugovor o zakupu koji je sklopio protivan članku 85. Ugovora, ocijenjena osnovanom, njegovo potraživanje naknade štete bi prema engleskom pravu bilo nedopušteno.
- 12 Osim toga, u presudi koja prethodi odluci kojom se upućuju prethodna pitanja, Court of Appeal (Žalbeni sud) utvrdio je, ne smatrajući nužnim tražiti mišljenje Suda o tom

pitanju, da je namjena članka 85. stavka 1. Ugovora zaštititi treće strane, bilo konkurente ili potrošače, a ne stranke nezakonitog ugovora. One su ustvari tvorci, a ne žrtve, ograničenja tržišnog natjecanja.

- 13 Court of Appeal (Žalbeni sud) ističe da je Vrhovni sud Sjedinjenih Američkih Država u svojoj presudi *Perma Life Mufflers Inc. protiv International Parts Corp.* [392 U.S. 134 (1968)] utvrdio da ako je stranka protutržišnog sporazuma u ekonomski inferiornom položaju, ona može drugu stranku sporazuma tužiti radi naknade štete.
- 14 Court of Appeal (Žalbeni sud) stoga postavlja pitanje je li u skladu s pravom Zajednice to što englesko pravo zabranjuje potraživanja B. Crehana, navedena u točki 6. ove presude.
- 15 Ako pravo Zajednice stranci ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje daje pravnu zaštitu usporedivu s onom koju pruža pravo Sjedinjenih Američkih Država, Court of Appeal (Žalbeni sud) ističe da bi moglo doći do sukoba između načela postupovne autonomije i načela jedinstvene primjene prava Zajednice.
- 16 U tim je okolnostima taj sud odlučio prekinuti postupak i postaviti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
 - „1. Treba li članak 81. UEZ-a (bivši članak 85.) tumačiti na način da se stranka nezakonitog ugovora o zakupu s odredbom o isključivosti može pozivati na taj članak kako bi ishodila sudsku zaštitu (*relief*) protiv druge ugovorne stranke?
 2. U slučaju potvrdnog odgovora na prvo pitanje, ima li stranka koja traži sudsku zaštitu (*relief*) pravo na naknadu štete, navodno nastale zbog njezinog pridržavanja ugovorne odredbe koja je zabranjena na temelju članka 81.?
 3. Je li s pravom Zajednice usklađeno pravilo nacionalnog prava kojim se predviđa da pravosudna tijela pojedincu ne dozvoljavaju da se poziva i/ili oslanja, u smislu nužnog koraka u ishođenju naknade štete, na vlastito nezakonito postupanje?
 4. Ako odgovor na treće pitanje glasi da u određenim okolnostima takvo pravilo može biti nespojivo s pravom Zajednice, koje bi okolnosti nacionalni sud trebao uzeti u obzir?”

O prethodnim pitanjima

- 17 Svojim prvim, drugim i trećim pitanjem, koja valja ispitati zajedno, sud koji je uputio zahtjev u biti pita može li se pred nacionalnim sudom stranka ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje u smislu članka 85. Ugovora pozivati na povredu te odredbe kako bi ishodila sudsku zaštitu (*relief*) protiv druge stranke ugovora te, posebno, može li ta stranka dobiti naknadu za gubitak za koji tvrdi da je nastao zbog njezinog podlijevanja ugovornoj odredbi koja je protivna članku 85., te je li stoga pravu Zajednice protivno pravilo nacionalnog prava koje pojedincu uskraćuje pravo da se oslanja na vlastito nezakonito postupanje kako bi ishodio naknadu štete.

- 18 Ako je pravu Zajednice protivno nacionalno pravilo takve vrste, nacionalni sud svojim četvrtim pitanjem želi saznati koje čimbenike treba uzeti u obzir pri ocjeni osnovanosti takvog zahtjeva za naknadu štete.
- 19 Najprije valja podsjetiti da je Ugovor o EEZ-u uspostavio vlastiti pravni poredak uklopljen u pravne sustave država članica i koji su njihovi sudovi obvezni primjenjivati, te čiji su subjekti ne samo države članice nego i njihovi državljani kojima pravo Zajednice pored obveza dodjeljuje i prava koja postaju dijelom njihovog pravnog naslijeđa; ta prava ne nastaju samo kad je njihovo ostvarivanje izričito propisano Ugovorom, nego i na temelju obveza koje Ugovor na jasno određen način postavlja kako pojedincima tako i državama članicama i institucijama Zajednice (vidjeti presude od 5. veljače 1963., Van Gend & Loos, 26/62, Zb., str. 1., 23., od 15. srpnja 1964., Costa, 6/64, Zb., str. 1141., 1158. do 1160., i od 19. studenoga 1991., Francovich i dr., C-6/90 i C-9/90, Zb., str. I-5357., t. 31.).
- 20 Drugo, u skladu s člankom 3. točkom (g) Ugovora o EZ-u (koji je nakon izmjene postao članak 3. stavak 1. točka (g) UEZ-a), članak 85. Ugovora temeljna je odredba, neophodna za ostvarenje zadaća povjerenih Zajednici, a osobito za funkcioniranje unutarnjeg tržišta (vidjeti presudu od 1. lipnja 1999., Eco Swiss, C-126/97, Zb., str. I-3055., t. 36.).
- 21 Uostalom, važnost takve odredbe navela je tvorce Ugovora da izrijeком propišu, u članku 85. stavku 2. Ugovora, da su svi sporazumi ili odluke zabranjeni na temelju toga članka automatski ništavi (vidjeti gore navedenu presudu Eco Swiss, t. 36.).
- 22 Ta ništavost, na koju se svatko može pozivati, obvezuje sudove kad se ispune uvjeti primjene članka 85. stavka 1. te dok god predmetni sporazum ne opravda dodjelu izuzeća prema članku 85. stavku 3. Ugovora (o potonjem vidjeti osobito presudu od 9. srpnja 1969., Portelange, 10/69, Zb., str. 309., t. 10.). Budući da je ništavost iz članka 85. stavka 2. apsolutna, sporazum koji je na temelju te odredbe ništavan ne proizvodi učinak između stranaka sporazuma te se ne može upotrijebiti protiv trećih strana (vidjeti presudu od 25. studenoga 1971., Béguelin, 22/71, Zb., str. 949., t. 29.). Štoviše, ništavost može utjecati na sve prošle ili buduće učinke predmetnog sporazuma ili odluke (vidjeti presudu od 6. veljače 1973., Brasserie de Haecht, 48/72, Zb., str. 77., t. 26.).
- 23 Treće, valja imati na umu da je Sud već presudio da članak 85. stavak 1. Ugovora i članak 86. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 82. UEZ-a) proizvode izravne učinke u odnosima između pojedinaca i da za predmetne pojedince stvaraju prava koja nacionalni sudovi moraju štiti (vidjeti presude od 30. siječnja 1974., BRT i SABAM, „BRT I”, 127/73, Zb., str. 51., t. 16., i od 18. ožujka 1997., Guérin automobiles/Komisija, C-282/95 P, Zb., str. I-1503., t. 39.).
- 24 Iz prethodnih razmatranja proizlazi da se svaki pojedinac ima pravo pozivati na povredu članka 85. stavka 1. Ugovora, čak i ako je stranka ugovora koji bi u smislu te odredbe mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje.
- 25 Što se tiče mogućnosti potraživanja naknade štete prouzročene ugovorom ili postupanjem koje bi moglo ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje, najprije valja podsjetiti da su u skladu s ustaljenom sudskom praksom nacionalni sudovi, čija je

zadaća u okviru svojih nadležnosti primjenjivati odredbe prava Zajednice, dužni osigurati punu primjenu tih odredbi i štititi prava koja su tim odredbama povjerena pojedincima (vidjeti osobito presude od 9. ožujka 1978., Simmenthal, 106/77, Zb., str. 629., t. 16., i od 19. lipnja 1990., Factortame i dr., C-213/89, Zb., str. I-2433., t. 19.).

- 26 Puna učinkovitost članka 85. Ugovora, a osobito korisni učinak zabrane iz članka 85. stavka 1., bili bi ugroženi ako se svakom pojedincu ne omogući da potražuje naknadu štete prouzročene ugovorom ili postupanjem koje bi moglo ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje.
- 27 Takvo pravo uistinu osnažuje djelovanje pravila Zajednice o tržišnom natjecanju te odvraća od sporazuma ili djelovanja, često prikrivenih, koji bi mogli ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje. S toga stajališta, tužbe za naknadu štete pred nacionalnim sudovima mogu znatno doprinijeti održavanju djelotvornog tržišnog natjecanja u Zajednici.
- 28 Zbog toga se u takvim okolnostima ne može *a priori* isključiti mogućnost da takvu tužbu podnese stranka ugovora koji bi se smatrao protivnim pravilima o tržišnom natjecanju.
- 29 Međutim, u nedostatku propisa Zajednice u ovom području, na nacionalnom je pravnom poretku svake države članice da odredi nadležne sudove i utvrdi detaljna postupovna pravila za tužbe namijenjene osiguravanju zaštite pravâ koja pojedinci uživaju na temelju izravnog učinka prava Zajednice, uz uvjet da takva pravila ne budu manje povoljna od onih koja uređuju slične tužbe nacionalnog prava (načelo ekvivalentnosti) te da u praksi ne onemogućavaju ili pretjerano ne otežavaju ostvarivanje pravâ dodijeljenih pravnim poretkom Zajednice (načelo djelotvornosti) (vidjeti presudu od 10. srpnja 1997., Palmisani, C-261/95, Zb., str. I-4025., t. 27.).
- 30 U tom smislu, Sud je već presudio da pravo Zajednice ne sprečava nacionalne sudove da poduzmu korake kako bi osigurali da zaštita prava zajamčenih pravnim poretkom Zajednice ne izazove neopravdano bogaćenje onih koji ta prava uživaju (vidjeti osobito presude od 4. listopada 1979., Ireks-Arkady/Vijeće i Komisija, 238/78, Zb., str. 2955., t. 14., od 27. veljače 1980., Just, 68/79, Zb., str. 501., t. 26. i od 21. rujna 2000., Michailidis, C-441/98 i C-442/98, Zb., str. I-7145., t. 31.).
- 31 Pravu Zajednice isto tako nije protivno da nacionalno pravo, pod uvjetom poštovanja načela ekvivalentnosti i djelotvornosti (vidjeti gore navedenu presudu Palmisani, t. 27.), stranci za koju se utvrdi da snosi veliku odgovornost za narušavanje tržišnog natjecanja uskrati pravo dobivanja naknade štete od druge ugovorne stranke. Prema načelu koje priznaje većina pravnih sustava država članica i koje je Sud primijenio u prošlosti (vidjeti presudu od 7. veljače 1973., Komisija/Italija, 39/72, Zb., str. 101., t. 10.) pojedinac se ne bi trebao moći okoristiti vlastitim nezakonitim postupanjem ako je ono dokazano.
- 32 U tom smislu, pitanja koja nadležni nacionalni sudovi trebaju razmotriti uključuju gospodarski i pravni kontekst u kojemu se stranke nalaze te, kao što vlada Ujedinjene Kraljevine ispravno ističe, pregovaračku moć i postupanje dviju stranaka sporazuma.

- 33 Na nacionalnom je sudu osobito da utvrdi je li se stranka, koja tvrdi da je pretrpjela štetu sklapanjem ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje, nalazila u osjetno inferiornijem položaju od druge stranke, koji bi mogao ozbiljno ugroziti pa i ukinuti njezinu slobodu pregovaranja uvjeta predmetnog ugovora i njezinu sposobnost da izbjegne štetu ili smanji njezin razmjer pravodobnim korištenjem svih pravnih lijekova koji su joj na raspolaganju.
- 34 Pozivajući se na presude Suda od 12. prosinca 1967., Brasserie de Haecht (23/67, Zb., str. 525., 537.) i od 28. veljače 1991., Delimitis (C-234/89, Zb., str. I-935., t. 14. do 26.), Komisija i vlada Ujedinjene Kraljevine također ispravno ističu da postoji mogućnost da je ugovor protivan članku 85. stavku 1. Ugovora samo zato što je dio mreže sličnih sporazuma s kumulativnim učinkom na tržišno natjecanje. U tom slučaju stranka koja sklapa ugovor s osobom koja kontrolira mrežu ne može snositi veliku odgovornost za povredu članka 85., osobito ako joj je u praksi uvjete ugovora nametnula stranka koja kontrolira mrežu.
- 35 Suprotno tvrdnjama poduzetnika Courage, razlikovanje razmjera odgovornosti stranaka nije u suprotnosti s praksom Suda prema kojoj za primjenu članka 85. Ugovora nije bitno jesu li ugovorne stranke na istoj razini u smislu njihovog položaja i uloge u gospodarstvu (vidjeti osobito presudu Suda od 13. srpnja 1966., Consten i Grundig/Komisija, 56/64 i 58/64, Zb., str. 429., 493.). Ta se sudska praksa odnosi na uvjete primjene članka 85. Ugovora, dok se pitanja postavljena Sudu u ovom predmetu odnose na određene posljedice povrede te odredbe u građanskom pravu.
- 36 Uzimajući u obzir sva prethodna razmatranja, na postavljena pitanja valja odgovoriti kako slijedi:
- stranka ugovora koji bi u smislu članka 85. Ugovora mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje može se pozivati na povredu te odredbe kako bi ishodila sudsku zaštitu (*relief*) protiv druge ugovorne stranke;
 - članku 85. Ugovora protivno je pravilo nacionalnog prava prema kojemu je stranci ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje u smislu te odredbe zabranjeno potraživati naknadu štete za gubitak prouzročen izvršavanjem tog ugovora samo zbog toga što je ona kao tužitelj stranka tog ugovora;
 - pravu Zajednice nije protivno pravilo nacionalnog prava prema kojemu je stranci ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje zabranjeno oslanjati se na vlastita nezakonita postupanja kako bi ishodila naknadu štete, ako se utvrdi da ta stranka snosi veliku odgovornost za narušavanje tržišnog natjecanja.

Troškovi

- 37 Troškovi vlada Ujedinjene Kraljevine, Francuske, Italije i Švedske, kao ni troškovi Komisije, koje su podnijele očitovanja Sudu, ne nadoknađuju se. Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka.

Slijedom navedenog,

SUD,

povodom pitanja koja je rješenjem od 16. srpnja 1999. postavio Court of Appeal (England and Wales) (Civil Division) (Žalbeni sud, Engleska i Wales, Građanski odjel), odlučuje:

1. Stranka ugovora koji bi u smislu članka 85. Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 81. UEZ-a) mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje može se pozivati na povredu te odredbe kako bi dobila sudsku zaštitu (*relief*) protiv druge ugovorne stranke.
2. Članku 85. Ugovora protivno je pravilo nacionalnog prava prema kojemu je stranci ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje u smislu te odredbe zabranjeno potraživati naknadu štete za gubitak prouzročen izvršavanjem toga ugovora samo zbog toga što je ona kao tužitelj stranka tog ugovora.
3. Pravu Zajednice nije protivno pravilo nacionalnog prava prema kojemu je stranci ugovora koji bi mogao ograničiti ili narušiti tržišno natjecanje zabranjeno oslanjati se na vlastita nezakonita postupanja kako bi ishodila naknadu štete, ako se utvrdi da ta stranka snosi veliku odgovornost za narušavanje tržišnog natjecanja.

[Potpisi]

Objavljeno na javnoj raspravi u Luxembourg u 20. rujna 2001.

* Jezik postupka: engleski